

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/13>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

ACTUAL PROBLEMS OF EFFICIENCY OF REVISION OF COURT DECISIONS AFTER AGAIN OPENED BY CIRCUMSTANCES IN CIVIL LEGAL PROCEEDING

Ахмач Г.М., к.ю.н.,

асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого

Автором досліджуються останні зміни у цивільному процесуальному законодавстві під час проведення в Україні судової реформи, розглядаються теоретичні та практичні проблемні питання підвищення ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, забезпечення права на судовий захист, дотримання завдань та принципів цивільного судочинства. У статті аналізуються процесуальні особливості забезпечення доступності правосуддя та справедливої судочинства в аспекті міжнародних стандартів на підставі аналізу проблемних питань судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, дослідження останніх змін у цивільному процесуальному законодавстві під час проведення в Україні судової реформи. Виявлена низка проблемних питань щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, зокрема, невірне тлумачення судами під час розгляду окремих справ підстав перегляду за нововиявленими обставинами встановлені факти помилкового визначення судами нових обставин як нововиявлених. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією із гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд. На стадії «Перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» вирішується виконання завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Ефективність діяльності судів цивільної юрисдикції як гарантія справедливого судового захисту значною мірою залежить від законодавчої врегульованості цивільних процесуальних правовідносин, що підтверджує актуальність вирішення проблемних питань щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами під час проведення судової реформи. Забезпечення конституційного права на судовий захист під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами має відповідати основним принципам судочинства, завданням суду та міжнародним стандартам. Дослідження дозволяє зробити висновок про оптимізацію законодавчого врегулювання судового захисту у цивільному процесі, зокрема, у зв'язку з реформуванням цивільного процесуального законодавства конкретизована норма права щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами (частина 4 статті 423 Цивільного процесуального кодексу України). Така правова позиція відповідає принципу правової визначеності, сприяє підвищенню рівня ефективності цивільного судочинства. Однак, на нашу думку, зазначена норма права потребує подальшого вдосконалення, тому автором запропоновані відповідні зміни до цивільного процесуального законодавства.

Ключові слова: нововиявлені обставини, судова практика, право на судовий захист, цивільне процесуальне законодавство, судова реформа, підстави перегляду за нововиявленими обставинами, завдання та принципи цивільного судочинства.

An author is investigate the last updates in a civil judicial legislation during realization in Ukraine of judicial reform, the theoretical and practical problem questions of increase of efficiency of revision of court decisions are examined on again opened circumstances, providing of right of judicial defence, observance of tasks and principles of the civil legal proceeding. In the article the judicial features of providing of availability of justice and just rule-making are analysed in the aspect of international standards on the basis of analysis of problem questions of judicial practice in relation to the revision of court decisions on again opened circumstances, research of the last updates in a civil judicial legislation during realization in Ukraine of judicial reform. The educed package of problem questions is in relation to the revision of court decisions on again opened circumstances, in particular incorrect interpretation by courts at consideration of separate matters of grounds of revision on again opened circumstances are the fixed facts of erroneous decision by the courts of new circumstances as again opened. Optimization of activity of court in relation to the revision of court decisions on again opened circumstances in the aspect of the last updates to the civil judicial legislation is one of guarantees of realization of right on the fair judicial hearing. On the stage of "Revision of court decisions after again opened or implementation of tasks of the civil rule-making decides exceptional circumstances" in relation to just, objective and timely consideration and dispatch of civil businesses with the aim of effective protection of the unrecognized or contested rights, freedoms or interests of physical persons, rights and interests of legal entities, interests of the state. Efficiency of activity of courts of civil jurisdiction as a guarantee of just judicial defence largely depends on legislative well-regulatedness of civil judicial legal relationships, that confirms actuality of decision of problem questions in relation to the revision of court decisions on again opened circumstances during realization of judicial reform. Providing of constitutional right of judicial defence at the revision of court decisions on again opened circumstances must answer basic principles of rule-making, tasks to the court and international standards. Research allows to draw conclusion about optimization of legislative settlement of judicial defence in civil procedure, in particular, in connection with reformation of civil judicial legislation the specified norm is right in relation to the grounds of revision on again opened circumstances (part is 4 articles 423 Civil procedure code of Ukraine). Such legal position answers principle of legal definiteness, assists the increase of level of efficiency of the civil rule-making. However, to our opinion, marked norm the right needs further perfection, that is why corresponding changes offer an author to the civil judicial legislation.

Key words: again opened circumstances, judicial practice, right of judicial defence, civil procedural legislation, judicial reform, grounds of revision on again opened circumstances, task and principles of the civil legal proceeding.

Постановка проблеми. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. гарантується право на судовий захист та справедливий суд (ст. 7). Законом внесені зміни в систему судоустрою України, що має безпосередній вплив на реалізацію права на судовий захист

та подальший розвиток цивільного процесуального законодавства. 03.10.17 року Верховна Рада України прийняла нове процесуальне законодавство – Закон України «Про внесення змін до господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України,

Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» (далі – Закон). Зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) розроблені Радою з питань судової реформи з метою вдосконалення законодавства у сфері судоустрою та судочинства, підпорядкування цивільного процесу завданню дійсно ефективного захисту прав та інтересів особи, яка звертається до суду, справедливого, неупередженого, своєчасного розгляду справ, забезпечення справжньої змагальності, добросовісної поведінки сторін та суду в процесі, його максимальна відкритість та прозорість. Ефективність діяльності судів цивільної юрисдикції як гарантія справедливого судового захисту значною мірою залежить від нормативної врегульованості цивільних процесуальних правовідносин. Тому аналіз напрямів змін до цивільного процесуального законодавства під час проведення судової реформи в аспекті ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є актуальним.

Стан опрацювання. Проблемні питання ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у цивільному судочинстві привертають увагу таких науковців та практиків, як І.В. Андронов, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, Г.В. Мудрецька, О.І. Попов, Н.Ю. Сакара, Л.А. Терехова, О.С. Ткачук, М.Й. Штефан та ін. Реформування процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами та підстави такого перегляду викликає півні дискусії, потребує додаткових досліджень.

Метою статті є дослідження останніх змін у цивільному процесуальному законодавстві під час проведення в Україні судової реформи, аналітичний огляд теоретичних та практичних проблемних питань підвищення ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, забезпечення права на судовий захист, дотримання завдань та основних засад цивільного судочинства.

Виклад основного матеріалу. У новій редакції ЦПК зазначені завдання та основні засади цивільного судочинства: справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Встановлено зобов'язання суду та учасників судового процесу керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. Основними засадами (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

Г.В. Мудрецька основними завданнями перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами визначає оцінку їх правосудності з метою ефективного поновлення порушених прав осіб. Процесуальна форма такого перегляду повинна відповідати сучасним стандартам захисту прав і законних інтересів осіб з дотриманням принципу верховенства права [1, с. 46].

Стадія перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами призначена сприяти виконанню завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод

чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (за редакцією ЦПК до 03.10.17 р. найменування цієї стадії – «Проведення у зв'язку з нововиявленими обставинами» (глава 4, розділ V ЦПК), за чинним ЦПК – «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» (глава 3 розділ V).

У новій редакції ЦПК (ч. 2 ст. 423) також змінені окремі підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (зокрема, за чинним ЦПК судові рішення переглядаються за нововиявленими обставинами з 3-х підстав, а у редакції до 03.10.17 р. таких підстав було 5): 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у цій справі; 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду.

Позитивним внеском є доповнення статті 423 частиною 4, у якій надається роз'яснення щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами, а саме – переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи, а також докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Розширення переліку додатків до заяви про перегляд (ч. 3 ст. 426), на нашу думку, також сприяє ефективності процедури судового перегляду.

Відповідно до частини 1 статті 423 ЦПК України рішення, постанови або ухвали суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або винятковими обставинами.

Частиною другою статті 423 ЦПК України передбачені підстави для перегляду рішення за нововиявленими обставинами, однак встановлення нових обставин судом вищої інстанції не зазначено як підстава для перегляду рішення за нововиявленими обставинами.

Необхідність існування на час розгляду справи є умовою нововиявлених обставин; такі обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи. Нововиявлені обставини належать до предмета доказування у справі, можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки учасників справи.

Нововиявлені обставини мають підтверджуватися доказами – будь-якими даними, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Суд має право скасувати судове рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у рішенні, що переглядається.

Судове рішення не може переглядатись у зв'язку з нововиявленими обставинами, якщо обставини, передбачені ч. 2 ст. 423 ЦПК, відсутні, однак є підстави для перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, а також, якщо обставини, визначені ч. 2 ст. 423 ЦПК, були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи.

Під час вирішення питання про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд має виходити з визначених ч. 2 ст. 423 ЦПК підстав, перелік яких є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Відповідно до роз'яснень, викладених у пункті 3 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року № 4 «Про застосування цивільного

процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» (далі – Постанова пленуму), нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин (частина друга статті 361 ЦПК України 2004 року, чинної на момент подання заяви про перегляд ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами).

Як зазначено у пункті 2 Постанови пленуму, такому перегляду підлягають рішення суду першої інстанції (у тому числі заочне або додаткове рішення), ухвалені за будь-яким видом судового провадження, що набрало законної сили, а також рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції, яким рішення було змінено або ухвалено нове рішення.

Д.Д. Лупспеник підкреслює вплив змін у законодавстві щодо завдань Верховного Суду стосовно забезпечення єдності судової практики та створення принципово нового механізму для виконання цього завдання. ЄСПЛ завжди приділяв особливу увагу цій проблемі, зауважуючи, що розбіжності судових рішень за своєю природою є невіддільним елементом будь-якої судової системи, яка базується на мережі судів першої та апеляційної інстанцій з їх повноваженнями. Проте роль найвищої судової інстанції полягає у тому, щоб забезпечити функціонування механізму вирішення таких суперечностей (Tudor Tudor v. Romania, no. 21911/03, 24 March 2009). Аби визначитися із тим, чи порушує наявність протилежних судових рішень принцип правової визначеності відповідно до п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, ЄСПЛ з'ясовує: 1) чи існують «глибинні та тривалі розходження» у судовій практиці; 2) чи забезпечує національне законодавство механізми, що спроможні усунути неузгодженість практики; 3) чи були застосовані такі механізми у конкретній справі, та якщо так, то якими були їх результати (Jordan Jordanov and Others v. Bulgaria, no. 23530/02, § 49, 2 July 2009) [2].

У зв'язку з вищевикладеним доцільно розглянути постанову від 10.01.2019 по справі № 1321/2658/2012 Касаційний цивільний суд Верховного Суду щодо перегляду справи за нововиявленими обставинами.

Розглянувши у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_4 на ухвалу Сокальського районного суду Львівської області від 24 липня 2017 року в складі судді М.Я. Адамович та постанову Апеляційного суду Львів-

ської області від 12 лютого 2018 року в складі колегії суддів О.М. Ванівського, Р.П. Цяцяка, Л.Б. Струс, колегія суддів вважає безпідставними посилання ОСОБА_4 на постанову Верховного Суду України від 01 березня 2017 року № 6-3139цс16 як на нововиявлену обставину, оскільки ця постанова винесена в іншій справі за інших фактичних обставин та з іншим складом сторін, які жодним чином не стосуються справи за позовом ОСОБА_4 до судді Вишого адміністративного суду України І.В. Штульмана, за участю третьої особи – Державної казначейської служби України, про стягнення 500 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, завданої протиправними діями судді, що спричинило приниження честі, гідності та ділової репутації ОСОБА_4. У ч. 2 ст. 423 відсутня законодавчо передбачена підстава для перегляду рішення за нововиявленими обставинами як встановлення нових обставин судом вищої інстанції. Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Ураховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу залишити без задоволення, ухвалу суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції – без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують [3].

Висновки. Забезпечення конституційного права на судовий захист під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами повинно відповідати основним засадам судочинства, завданням суду та загально визначеним принципам права. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про оптимізацію законодавчого врегулювання судового захисту у цивільному процесі, зокрема, у зв'язку з реформуванням цивільного процесуального законодавства конкретизована норма права щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами (ч. 4 ст. 423). Така правова позиція відповідає принципу правової визначеності, сприяє підвищенню рівня ефективності цивільного судочинства. Однак, на нашу думку, зазначена норма права потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, доцільно було б ст. 423 доповнити таким положенням: «Під час вирішення питання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами суд має виходити з визначених ч. 2 ст. 423 ЦПК підстав, перелік яких є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає». Крім того, ч. 4 ст. 423 доцільно доповнити п. 3 наступного змісту: «(3) встановлення нових обставин судом вищої інстанції» (що не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мудрецька Г.В. Актуальні питання перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному процес. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2, 2015. С. 46.
2. Лупспеник Д.Д. На особливу увагу у контексті розгляду питання про відповідність міжнародним стандартам національної системи перегляду судових рішень та їх ефективності заслуговує питання моделей апеляційного та касаційного перегляду. *Судово-юридична газета*. 2019. 1 липня.
3. Постанова від 10.01.2019 по справі № 1321/2658/2012 Касаційного цивільного суду Верховного Суду. URL: https://zakononline.com.ua/coart_decisions/show/79161722.